Original Article Open Access

Child Rights Journal

2022; 4(14): 1-16

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

International ThinkTank of Human Dignity

The Iranian Association of Medical Law

The Iranian Association of Child Rights

Children's Right to a Healthy Environment in International Documents

Askar Jalalian[1]

1. Department of Law, Payame Noor University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: One of the types of children's rights that is closely related to the right to life and the right to health is the right to a healthy environment. The main question of this research is what requirements are provided in international documents to support children for a healthy environment?

Method: The research method is descriptive-analytical and the data is collected by documentary-library resources.

Results: Although the Convention on the Rights of the Child does not explicitly support the right of the child to a clean environment, it contains several provisions related to the issue of environmental protection, such as the right of children to life, survival and growth, the right to the highest standards of health and the right to a decent standard of living. A clean and healthy environment is a requirement for the fulfillment of the aforementioned rights and is also a key factor in the effective implementation of the entire convention. This convention has been in place for about three decades and the World Bank has clearly stated that investing in children's health is necessary to ensure human and economic development. Nevertheless, despite the global awareness of the destructive impact of environmental destruction on children's lives and, by default, on the future of humanity, we are faced with one million seven hundred thousand children under the age of five who die each year due to environmental problems.

Conclusion: In many international documents, despite the fact that we do not explicitly and independently see children's right to a healthy environment, it can be inferred that this right is recognized in many articles. For this reason, the explicit recognition of the child's right to have a healthy environment should be considered at the global level.

Keywords: Child Rights; The Right to a Healthy Environment; International Documents

Corresponding Author: Askar Jalalian; **Email:** A.jalalian@pnu.ac.ir

Received: May 29, 2022; **Accepted:** July 30, 2022

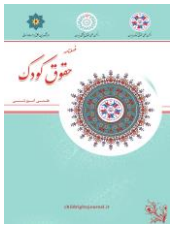
Please cite this article as:

Jalalian A. Children's Right to a Healthy Environment in International Documents. Child Rights Journal. 2022; 4(14): 1-16.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

This Open Access Article Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0 (CC BY-NC 4.0)

مقاله پژوهشی
دسترسی آزاد

فصلنامه حقوق کودک

دوره چهارم، شماره چهاردهم، تابستان ۱۴۰۱، صفحات ۱۶-۱

Journal Homepage: http://childrightsjournal.ir

انجمن علمی حقوق کودک ایران
انجمن علمی حقوق پزشکی ایران
اندیشکده بین المللی کرامت انسانی

حق کودکان بر محیط زیست سالم در اسناد بین‌الملل

عسکر جلالیان[1]

۱. گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: یکی از ابعاد حقوق کودکان که ارتباطی وثیق با حق بر حیات و حق بر سلامت آنان دارد، حق بر محیط زیست سالم است. سؤال اصلی پژوهش پیش رو این است که در اسناد بین‌الملل چه تضمین‌هایی برای حمایت از کودکان در برخورداری از محیط زیست سالم پیش‌بینی شده است؟

روش: روش پژوهش، توصیفی ـ تحلیلی است و داده‌های آن به شیوه اسنادی ـ کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

یافته‌ها: اگرچه کنوانسیون حقوق کودک صراحتاً حق کودک را برای داشتن محیطی پاک تضمین نمی‌کند، اما حاوی مقررات متعددی است که به موضوع حفاظت از محیط زیست مرتبط است، این موارد عبارتند از حق کودکان برای زندگی، بقا و رشد، حق برخورداری از بالاترین استانداردهای سلامتی و حق داشتن استانداردهای زندگی مناسب. محیط زیست پاک و سالم پیش‌شرط لازم برای تحقق حقوق مذکور و نیز عامل کلیدی در اجرای مؤثر کل کنوانسیون است. این کنوانسیون حدوداً سه دهه است که در حال اجرا می‌باشد و بانک جهانی به صراحت اعلام کرده است که سرمایه‌گذاری در سلامت کودکان برای تضمین توسعه انسانی و اقتصادی ضروری است. با این وجود، علیرغم آگاهی جهانی از تأثیر مخرب تخریب محیط زیست بر زندگی کودکان و به طور پیش‌فرض، بر آینده بشریت، سالانه با یک میلیون و هفتصد هزار کودک زیر پنج سال مواجه هستیم که به دلیل خطرات زیست‌محیطی جان خود را از دست می‌دهند.

نتیجه‌گیری: در اسناد متعدد بین المللی، گرچه تصریحاً و مستقلاً شاهد ورود به حق کودکان بر محیط زیست سالم نیستیم، اما در مواد متعددی شناسایی این حق قابل استنباط می‌باشد. از این جهت به رسمیت‌شناختن صریح حق کودک برای داشتن محیط زیست سالم باید در سطح جهانی مورد توجه قرار بگیرد.

واژگان کلیدی: حقوق کودک؛ حق بر محیط زیست سالم؛ اسناد بین‌الملل

نویسنده مسئول: عسکر جلالیان؛ **پست الکترونیک:** A.jalalian@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۸؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۱/۰۵/۰۸

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Jalalian A. Children's Right to a Healthy Environment in International Documents. Child Rights Journal. 2022; 4(14): 1-16.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

مقدمه

مدتی است که بحث‌های نظری متعددی در خصوص وجود، زمینه‌ها و آینده حق بشر بر داشتن محیط زیست سالم در جریان بوده است، از جمله پیشنهاداتی در مورد حق بشر بر داشتن محیط زیست سالم به عنوان یک حق مستقل در حقوق بین‌الملل عرفی پدیدار گشته است. هیچ یک از معاهدات بین‌المللی حقوق بشری موجود، چنین حقی را مستقل از سایر حقوق بشر به رسمیت نمی‌شناسند، اما به طور گسترده پذیرفته شده است که برخورداری از حقوق اساسی بشر مانند حق زندگی و سلامت، پیش شرط و به شدت تحت تأثیر عوامل محیطی است. معتقدیم که زمان آن فرا رسیده است که بالاخره حقوق بشر و به ویژه حق کودک جهت داشتن محیطی پاک به رسمیت شناخته شود. زندگی، سلامت و رشد کودکان به دلیل خطرات زیست‌محیطی که در معرض آن قرار دارند، از جمله آلودگی هوا، مواد شیمیایی موجود در غذا، آب، خاک، لباس یا اسباب بازی، کمبود آب تمیز، سوءتغذیه، بلایای زیست‌محیطی، تغییرات آب و هوایی به طور جدی به چالش کشیده شده است. تخریب و آلودگی محیط زیست که ناشی از اقدامات انسانی بوده، به طور جدی سلامت و زندگی کودکان را تهدید می‌کند. تاریخچه و پیشرفت‌های حقوق بشر زیست‌محیطی نشان‌دهنده نقش حیاتی سازمان ملل متحد در ظهور آن‌ها در نظم حقوقی جهانی و همچنین گسترش آن‌ها از طریق آموزش و کمک‌های ارائه‌شده به کشورهای عضو توسط آژانس‌های مختلف سازمان ملل متحد (به عنوان مثال، سازمان بهداشت جهانی و صندوق کودکان سازمان ملل متحد) می‌باشد. همین امر در خصوص حقوق کودکان نیز صدق می‌کند. به طور کلی تصویب و لازم‌الاجراشدن کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق کودک، قطعاً امر مهمی در توسعه قوانین حقوق بشری و به ویژه در زمینه حقوق کودکان بوده است. با وجود اینکه ۴۵ سال است که مفهوم حق بر داشتن محیط زیستی سالم در اعلامیه استکهلم به رسمیت شناخته شده، اما سازمان ملل متحد همچنان در به رسمیت‌شناختن صریح حقوق بشر و حق کودک برای داشتن محیطی پاک و سالم تردید دارد، گرچه کنوانسیون حقوق کودک یکی از جامع‌ترین معاهدات حقوق بشری است که حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کودک را پوشش می‌دهد، با این وجود حق کودک جهت داشتن محیطی پاک و سالم را به صراحت تضمین نمی‌کند. در یک نگاه منطقی و کلان حقوق محیط زیست باید از حالت توصیه‌ای و نرم خارج شود و با ابراز در قالب الزام‌آور می‌تواند از حقوق کودکان بر محیط زیست سالم چنانکه باید حمایت نماید (۱).

۱. تعریف محیط زیست و حقوق بین‌الملل محیط زیست:

در خصوص تعریف محیط زیست تعاریف متعددی در کتب علمی، موجود می‌باشد، حتی بعضی از نویسندگان ادعا نموده‌اند که نمی‌توان تعریف دقیقی از محیط زیست ارائه داد. دلیل این امر هم آن است که مفهوم محیط زیست از نظر کشورها با توجه به اهمیتی که هر کشور به یکی از عناصر زیست‌محیطی می‌دهد، می‌تواند متفاوت باشد، اما به هر ترتیب محیط زیست مفهومی است که دارای مصادیقی در جهان خارج است، لذا می‌توان تعریفی مطابق همین واقعیت از آن ارائه کرد (۲).

واژه محیط زیست از کلمه باستانی فرانسوی Environner به معنی احاطه‌کردن گرفته شده است. با کاربرد موسع واژه احاطه، محیط زیست می‌تواند شامل مجموع شرایط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی گردد که بر حیات فرد یا اجتماع اثر می‌گذارد (۳). بنابراین منظور از آن مجموعه عواملی است که زندگی و حیات را دربر گرفته است. به

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

عبارت دیگر محیط زیست دربرگیرنده کلیه عناصر طبیعی و انسان ساخت، می‌شود که افراد انسانی و حیوانات و یا گیاهان و گونه‌ها را احاطه نموده و یا کلیه عوامل ملموس و غیر ملموس که چارچوبه حیات را تشکیل می‌دهند. از لحاظ حقوقی نیز در اسناد قانونی مختلف این واژه تعریف شده است که صرفاً به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود، از جمله مصوبه ۲۷ ژوئن ۱۹۶۷ شورای اروپا مقرر می‌دارد «محیط زیست شامل آب و هوا، خاک، عوامل درونی و بیرونی مربوط به حیات هر موجود زنده است.» دیوان بین‌المللی دادگستری در بخشی از نظریه مشورتی خود در خصوص مشروعیت کاربرد سلاح‌های هسته‌ای آورده است «محیط زیست مفهومی انتزاعی نیست، بلکه فضایی است که در آن موجودات انسانی زندگی می‌کنند و کیفیت زندگی و سلامتی‌شان، از جمله برای نسل‌های آینده به آن فضا وابسته است» (۴). به طور کلی حقوق محیط زیست مجموعه قواعد و قوانین مرتبط با حفاظت از محیط زیست و بایدها و نبایدهای نوع و کیفیت رابطه انسان و محیط می‌باشد. در این حقوق محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی بر رفتار آزادانه شهروندان در محیط زیست با هدف حفظ آن از تخریب، آسیب و تعدی اعمال می‌شود (۵). حقوق بین‌الملل محیط زیست یکی از جدیدترین و گسترده‌ترین شاخه‌های حقوق بین‌الملل عمومی است که تنظیم‌کننده روابط تابعان حقوق بین‌الملل در زمینه حفاظت از محیط زیست می‌باشد. به عبارت دیگر حقوق بین‌الملل محیط زیست، مجموعه قواعد و مقررات حقوق بین‌الملل حاکم بر روابط میان تابعان و بازیگران حقوق بین‌الملل اعم از دولتی و غیر دولتی برای حفاظت از محیط زیست می‌باشد (۶).

۲. تعریف کودک و شروع و پایان دوره کودکی: بر اساس تعریف ماده اول کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹، کودک به هر انسان زیر هجده سال اطلاق می‌شود، مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ زودتر حاصل شده باشد (۷).

همانطور که ملاحظه می‌گردد، ماده فوق به شروع کودکی اشاره نکرده و تنها پایان کودکی را به عنوان مرز بین کودکی و بزرگسالی تعیین کرده است، البته در طرح پیشنهادی لهستان، شروع کودکی از لحظه تولد بیان شده بود که به نظر می‌رسد جوازی برای سقط جنین در اروپا بود که منجر به بروز اختلافاتی شد، لذا به دلیل اختلاف نظرهای موجود، در مرحله پایانی تصویب کنوانسیون، مجمع عمومی سازمان ملل متحد فقط به پایان کودکی در تعریف کودک تصریح نمود. با توجه به ماده فوق‌الذکر نکات زیر در خصوص این تعریف، قابل تأمل است:

۱ـ تنها کسانی مشمول مقررات کنوانسیون می‌باشند که به هجده سالگی نرسیده باشند.

۲ـ سن بلوغ ارائه‌شده در این ماده یک سن مطلق نیست، بلکه بر حسب قانون ملی کودک متغیر است، زیرا طول مدت بلوغ و نوجوانی در جوامع گوناگون یکسان نیست. به طور کلی با در نظرگرفتن دوران «پیش از بلوغ جنسی» که طی آن رشد فرد سرعت بیشتری می‌یابد و دوره پیش از کمال عقلی که رسیدن به سن بزرگسالی است می‌توان گفت دوره نوجوانی چندین سال، از ۱۲ تا تقریباً ۱۸ الی ۲۱ سالگی به درازا می‌کشد که با تغییرات درونی و بیرونی همراه است.

۳ـ سن (۱۸ سالگی) ارائه‌شده در کنوانسیون هم سن بلوغ است و هم سن رشد، یعنی به نظر واضعین این قانون، با رسیدن کودک به ۱۸ سالگی، اهلیت اجرای مستقیم تمام حقوق خود را داشته و به طور کلی از تحت ولایت خارج می‌گردد، زیرا اگر غیر از این بود با توجه به اختلاف قوانین کشورها در این مورد باید به تفاوت سن بلوغ و رشد، اشاره می‌کردند (۸).

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

روش

این پژوهش، از نوع نظری و شیوه بحث آن توصیفی ـ تحلیلی است. همچنین داده‌های تحقیق با استفاده از روش اسنادی ـ کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

یافته‌ها

۱. کنوانسیون حقوق کودک و حق کودک بر محیط زیست سالم

۱-۱. تاریخچه شکل‌گیری کنوانسیون حقوق کودک: حدود سی سال پیش، مجمع عمومی سازمان ملل متحد کنوانسیون حقوق کودک را در لحظه‌ای از تغییرات سریع جهانی که با پایان آپارتاید، سقوط دیوار برلین و تولد شبکه جهانی وب همراه بود، تصویب کرد. این امر، تحولی مهم و پایدار و همچنین حس تجدید و امید را برای نسل‌های آینده به ارمغان آورد. در انعکاس این روحیه امیدوارکننده، کنوانسیون از آن زمان به گسترده‌ترین معاهده حقوق بشر در تاریخ تبدیل شده است (۹).

۱-۲. حق کودک بر داشتن محیط زیست سالم: در ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک که یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی حقوق بشری است، حق کودکان در برخورداری از محیط زیست سالم به رسمیت شناخته شده است (۱۰).

ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک بیان می‌دارد که:

۱ـ کشورهای عضو، حق کودک را برای برخورداری از بالاترین معیارهای بهداشتی و تسهیلات قابل حصول جهت درمان بیماری و بازیابی سلامت به رسمیت می‌شناسند. کشورهای عضو باید تلاش کنند تا اطمینان حاصل کنند که هیچ کودکی از حق دسترسی به چنین خدمات و مراقبت‌های بهداشتی مندرج در این کنوانسیون و سایر اسناد بین‌المللی حقوق بشر یا بشردوستانه که کشورهای مذکور طرف آن هستند، محروم نمی‌شود.

۲ـ کشورهای عضو اجرای کامل این حق را دنبال خواهند کرد و به ویژه اقدامات مقتضی را اتخاذ خواهند کرد:

ـ کاهش مرگ و میر نوزادان و کودکان.

ـ اطمینان از ارائه کمک‌های پزشکی و مراقبت‌های بهداشتی لازم برای همه کودکان با تأکید بر توسعه مراقبت‌های بهداشتی اولیه.

ـ مبارزه علیه بیماری‌ها و سوءتغذیه در چارچوب مراقبت‌های بهداشتی اولیه، از جمله از طریق استفاده از فناوری موجود و فراهم‌ساختن مواد غذایی مغذی و کافی و آب آشامیدنی سالم، با توجه به خطرات آلودگی محیط زیست.

ـ تضمین مراقبت‌های بهداشتی مناسب قبل و بعد از زایمان برای مادران.

ـ تضمین اینکه تمام اقشار جامعه به ویژه والدین و کودکان به آموزش‌های مربوط به مزایای تغذیه با شیر مادر، سلامت و بهداشت محیط و پیشگیری از حوادث دسترسی داشته، مطلع باشند و در زمینه استفاده از دانش پایه مربوط به بهداشت کودک و تغذیه مورد حمایت قرار دارند.

ـ توسعه مراقبت‌های بهداشتی پیشگیرانه، راهنمایی والدین و آموزش تنظیم خانواده و خدمات مربوطه.

۳ـ کشورهای عضو کنوانسیون کلیه اقدامات مؤثر و مناسب را به منظور از بین‌بردن شیوه‌های سنتی آسیب‌رسان به سلامت کودکان انجام خواهند داد.

۴ـ کشورهای عضو کنوانسیون به منظور دستیابی تدریجی به تحقق کامل حق مندرج در ماده حاضر متعهد می‌شوند همکاری‌های بین‌المللی را ترویج و تشویق کنند. در این راستا باید به نیازهای کشورهای در حال توسعه توجه ویژه‌ای شود (۷).

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

مطابق با ماده مذکور، دولت‌ها باید تضمین نمایند که تمام اقشار جامعه خصوصاً والدین و کودکان از تغذیه، بهداشت و بهداشت محیط زیست بهره‌مند شوند. اساساً حق بر محیط زیست به صورت‌های گوناگون ایجاد می‌شود، اما پاره‌ای از این حقوق از اهمیت بیشتری برای کودکان برخوردار است (۱۰).

این حقوق عبارتند از:

۱ـ آگاهی از حق برخورداری از محیط زیست سالم به عنوان حق کودکان در کنوانسیون: کنوانسیون حقوق کودک تأکید قابل توجهی بر افزایش آگاهی عمومی دارد. ماده ۴۲ کنوانسیون بیان می‌دارد که «دولت‌های عضو متعهد می‌شوند به طور گسترده و به طریقی مناسب و فعال، اصول و مفاد کنوانسیون را به نحوی یکسان به اطلاع بزرگسالان و کودکان برسانند.» این موضوع شامل گزارش‌های دولت‌های عضو می‌شود، زیرا بند ۶ ماده ۴۴ ایجاب می‌کند که «دولت‌های عضو باید گزارش‌های خود را به طور گسترده در کشورخود در دسترس عموم قرار دهند» (۱۱).

۲ـ کاهش آلودگی هوا: هوای سمی می‌تواند به رشد کودکان آسیب برساند و آن‌ها را با مشکلات سلامتی پایدار مواجه کند. این امر یک خطر بزرگ برای آن دسته از کودکان و جوانانی است که از مشکلات قلبی یا تنفسی مانند آسم رنج می‌برند. ناکامی دولت‌ها در مقابله مناسب با آلودگی هوا، ناکامی در حمایت از حق هر کودک جهت رشد در محیطی پاک و سالم است. حقی که توسط کنوانسیون حقوق کودک به رسمیت شناخته شده و یک الزام حیاتی برای رشد و توسعه کودکان است. این مسأله به طور گسترده مورد پذیرش قرار گرفته است که کودکان و جوانان در مقایسه با بزرگسالان در معرض خطر بیشتری از هوای سمی هستند و از آنجایی که کودکان سریع‌تر از بزرگسالان تنفس می‌کنند، هوای آلوده بیشتری را جذب می‌کنند. یک نوزاد سه برابر بزرگسالان و یک کودک شش ساله دو برابر بیشتر از وزن خود تنفس می‌کند.

همچنین کودکان و جوانانی که در جوامع فقیر زندگی می‌کنند بیشتر از کودکان مرفه‌نشین در معرض آلودگی هوا قرار دارند. در کوتاه‌مدت و بلندمدت، هوای سمی می‌تواند رشد ریه‌های کودکان را متوقف کند و خطر ابتلا به ذات‌الریه را در آن‌ها افزایش دهد. کودکان در صورتی که به طور مکرر در معرض آلودگی هوا قرار بگیرند، بیشتر مستعد سرفه، خس خس سینه و عفونت‌های ریه هستند و این احتمال وجود دارد که در معرض خطر ابتلا به آسم باشند.

در حال حاضر، سیاست‌ها و بودجه فعلی دولت‌ها در محافظت از کودکان و جوانان در برابر هوای سمی شکست خورده است. در بریتانیا، اهداف تعیین‌شده دولت برای بهبود کیفیت هوا از توصیه‌های بین‌المللی خارج است و بودجه کافی برای حمایت از اجرای اقدامات لازم جهت محافظت از کودکان در برابر آسیب وجود ندارد. قرارگرفتن کودکان در معرض هوای سمی برای مدت طولانی نادیده گرفته شده است (۱۲).

۳ـ دسترسی به آب شیرین و سالم: با بدترشدن وضعیت تغییرات اقلیمی، تشدید وضعیت کمبود آب آشامیدنی سالم و سرویس‌های بهداشتی این پتانسیل را دارد که بسیاری از دستاوردهای مربوط به بقای کودکان را تضعیف نماید. از عوامل مؤثر در کمبود آب عبارتند از: آلودگی صنعتی، نابرابری در توزیع، تغییرات آب و هوا، و افزایش جمعیت.

بیماری‌های مرتبط با آب و بهداشت سالانه باعث مرگ ۱.۶ میلیون نفر می‌شود. ۲۵۰۰۰ مورد از این مرگ و میر ناشی از مصرف آب آلوده است. تنها در بنگلادش، بین ۲۵ تا ۶۰ درصد جمعیت با خطر مصرف آرسنیک در آب

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

آشامیدنی مواجه هستند. کودکان بیشتر مستعد ابتلا به بیماری هستند. بیماری‌های بهداشتی و مرتبط با آب، بیش از ۲۵ درصد از کل مرگ و میر کودکان زیر پنج سال را تشکیل می‌دهند. بنابراین در هر هشت ثانیه یک کودک در اثر نوشیدن آب آلوده می‌میرد. اسهال، علت اکثر این مرگ و میرها است. سازمان بهداشت جهانی تخمین زده است که ۸۸ درصد از بیماری‌های اسهالی ناشی از آب و فاضلاب ناسالم است (۱۳).

دسترسی به آب سالم، بهداشت و سلامت برای جلوگیری از گسترش بیماری‌های عفونی بسیار مهم است. دستاوردهای حاصله در این زمینه، دلیل اصلی پیشرفت تاریخی در پیشگیری از مرگ کودکان بوده است. با وجود این دستاوردها، بیش از ۸۰۰ کودک همچنان هر روز به دلیل بیماری‌های اسهالی مرتبط با تأمین آب ناکافی و بهداشت و سلامت ضعیف می‌میرند، حتی اگر این بیماری‌ها منجر به مرگ و میر نشوند، با تضعیف توانایی بدن در جذب مواد مغذی، به سایر اثرات زیانبار جسمی و شناختی مانند کوتاه قدی کمک می‌کنند. طوفان‌ها، سیل‌ها و دیگر رویدادهای شدید آب و هوایی، که در حال حاضر بیشتر رخ می‌دهند، تهدیدی برای افزایش این تهدیدات جهت بقا و سلامت کودکان هستند. بر اساس گزارش یونیسف در سال ۲۰۱۷، تخمین زده شده است که تا سال ۲۰۴۰، از هر چهار کودک زیر ۱۸ سال جهان، یک کودک در مناطقی با استرس شدید آبی، زندگی خواهند کرد. با توجه به اینکه بیماری‌های اسهالی باعث مرگ ۴۴۰۰۰۰ کودک زیر ۵ سال در سال ۲۰۱۷ شده است، خطرات بسیار زیاد است. سازمان جهانی بهداشت تخمین می‌زند که تغییرات آب و هوایی می‌تواند تا سال ۲۰۵۰ باعث بیش از ۳۱۶۰۰۰ مرگ و میر سالانه اضافی مربوط به بیماری‌های اسهالی شود. حصول اطمینان از دسترسی به آب در میان درگیری‌های مسلحانه چالش بزرگ دیگری است. شواهد روزافزونی وجود دارد که نشان می‌دهد آب به عنوان یک سلاح جنگی استفاده می‌شود و کودکان قربانیان اصلی آن هستند. از آنجایی که تغییرات آب و هوایی کمبود آب را افزایش می‌دهد، درگیری می‌تواند با تخریب زیرساخت‌های حیاتی آب و فاضلاب و عدم دسترسی کودکان و خانواده‌ها از این خدمات ضروری، مشکل را تشدید کند. تعداد کودکانی که تحت تأثیر کمبود آب و عدم دسترسی به سرویس‌های بهداشتی قرار می‌گیرند احتمالاً با ادامه تغییرات آب و هوایی افزایش می‌یابد. بنابراین کشورها و سازمان‌های بین‌المللی باید برای اثرات بهداشتی تغییرات آب و هوایی امروز آماده شوند. این به معنای برنامه‌ریزی برای بحران‌های اجتناب ناپذیر آینده است (۹).

۴ـ کاهش تغییرات آب و هوایی: جهان تازه تأثیرات تغییرات آب و هوایی بر مرگ و میر و عوارض متوجه کودکان را احساس کرده است. خسارات قابل توجهی نیز قبلاً وارد شده است، حتی تحت سناریوهای خوش بینانه، کودکان بهای سنگینی را برای تغییرات آب و هوا پرداخت خواهند کرد. اگر روند کنونی ادامه یابد، در ۳۰ سال آینده کودکان جهان احتمالاً با چشم‌انداز بسیار تیره‌تری مواجه خواهند شد. به عنوان مثال، بدون ایجاد تغییرات اساسی، تغییرات آب و هوایی غیر قابل برگشت خواهد بود و قبل از رسیدن کنوانسیون به شصتمین سالگرد خود، اثرات فاجعه‌باری را بر سیاره و بشریت وارد می‌کند. ناامنی غذایی و کمبود آب احتمالاً برای میلیون‌ها کودک به واقعیت تبدیل می‌شود. بیماری‌های منتقله از طریق ناقل در مکان‌هایی که در حال حاضر تهدیدی نیستند، رایج خواهد شد. سه چهارم مردم جهان در شهرها زندگی خواهند کرد، اما برای بسیاری از محیط‌های شهری برنامه‌ریزی نشده و جهت رشد و توسعه کودکان نامناسب خواهد بود. میلیون‌ها کودک دیگر مهاجرت خواهند کرد،

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

زیرا کمبودهای پیش رو باعث درگیری و خشونت می‌شود (۹).

۵ـ دسترسی به مواد غذایی: بسیاری از جوامع در سراسر جهان برای مدت طولانی با ناامنی غذایی زندگی می‌کنند. تغییرات آب و هوایی احتمالاً خطرات را در این جوامع تشدید می‌کند و سایر جوامع که هنوز تحت تأثیر قرار نگرفته‌اند، تهدید می‌کند. اگر اقدامی برای کاهش سرعت تغییرات اقلیمی انجام نشود، عرضه جهانی غذا ممکن است دچار مشکل شود. گرم‌ترشدن دمای هوا باعث کاهش محصول می‌شود. این تأثیر احتمالاً در مناطق گرم‌تر که در حال حاضر با ناامنی غذایی دست و پنجه نرم می‌کنند، نتایج بدتری خواهد داشت. علاوه بر این، تغییرات آب و هوایی می‌تواند ناامنی غذایی را که به طور اجتناب‌ناپذیری با درگیری همراه است، تشدید کند. کودکان به طور ویژه در برابر ناامنی غذایی آسیب‌پذیر هستند، حتی دوره‌های کوتاه سوءتغذیه می‌تواند باعث آسیب مادام‌العمر به رشد آن‌ها شود و آنان را در آینده در برابر بیماری‌های غیر واگیردار آسیب‌پذیر کند. ناامنی غذایی همچنین سلامت مادران را تهدید می‌کند که ارتباط نزدیکی با بقا و شکوفایی کودک در سال‌های اولیه دارند. سازمان جهانی بهداشت تخمین می‌زند که تغییرات آب و هوایی می‌تواند منجر به ابتلای ۱۰ میلیون کودک دیگر به کوتاهی قد در سال ۲۰۵۰ شود. در حال حاضر جهت جلوگیری از این احتمال، نهادهای بین‌المللی برای کمک به مناطقی که از رویدادهای شدید آب و هوایی رنج می‌برند، اقداماتی را صورت می‌دهند. چنین تلاش‌هایی باید به تأثیر افزایش ناامنی غذایی بر کودکان و جوانانی که در کنار سالمندان از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه خواهند بود، توجه بیشتری داشته باشند (۹).

۶ـ بهداشت محیط و مبارزه با بیماری‌ها: افزایش دما و تغییرات مربوط به آن در محیط، بیماری‌های موجود در محیط را به گونه‌ای تغییر خواهد داد که ما هنوز موارد آن را کاهش نداده‌ایم و هنوز با آن سازگار نشده‌ایم. برای مثال، زیستگاه پشه‌هایی که مالاریا، تب دنگی و تب زرد را منتقل می‌کنند، به طور قطع گسترش خواهد یافت. وضعیت زیستگاه کنه‌هایی که آنسفالیت و بیماری لایم را منتقل می‌کنند نیز همینطور خواهد بود. این بیماری‌ها در حال حاضر هزینه‌های وحشتناکی دارند. در سال ۲۰۱۷، تخمین زده شد که مالاریا به تنهایی عامل مرگ دویست و شصت و شش هزار کودک زیر ۵ سال شده است و ممکن است مرگ و میر در مناطقی که به تازگی تحت تأثیر مالاریا و سایر بیماری‌ها به دلیل تغییرات محیط قرار گرفته‌اند، افزایش یابد، زیرا مصونیت نسبت به مناطقی که امروزه به چنین بیماری‌هایی مبتلا هستند، کمتر خواهد بود. بیماری‌های منتقله به احتمال زیاد مناطق روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، اما پتانسیل گسترش به مراکز شهری را نیز دارند. توجه ویژه در آفریقا که دارای سریع‌ترین رشد جمعیت کودکان در جهان است، مورد نیاز می‌باشد، اما از آنجایی که تغییرات آب و هوایی کل مناطق جهان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، سیستم‌های بهداشتی در سطوح جهانی، منطقه‌ای و ملی باید به سرعت برای مقابله با این تهدیدات فزاینده که سلامت کودکان را به خطر می‌اندازد، سازگار شوند (۹).

۱-۳. موانع بر سر راه اجرای کنوانسیون حقوق کودک: همچنان فقر، نابرابری و تبعیض سالانه میلیون‌ها کودک را از حقوق شان محروم می‌کند، زیرا پانزده هزار کودک زیر ۵ سال هنوز هم روزانه جان خود را عمدتاً به دلیل بیماری‌های قابل درمان و سایر علل قابل پیشگیری از دست می‌دهند. در واقع در دهه گذشته، افزایش چشم‌گیر بقای کودکان و دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی و آموزش، تا حدودی به دلیل پیشرفت راکد در سطح جهانی کاهش یافته است. چالش‌های سرسخت

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

همچنان پابرجا هستند و دولت‌ها، جامعه مدنی، آژانس‌های توسعه، بخش خصوصی و دیگران هنوز به اندازه کافی به آن‌ها رسیدگی نکرده‌اند، در نتیجه پیشرفت در احقاق حقوق کودکان فقیر و حاشیه‌نشین بسیار کند بوده و در برخی موارد در معرض خطر معکوس قرار دارد. در عین حال، کودکان جهان با تهدیدات هشداردهنده جدیدی برای بقا و رفاه خود مواجه هستند، مانند ظهور مجدد سرخک، و تأثیر تغییرات آب و هوایی (۹).

۱-۴. دستاوردهای کنوانسیون حقوق کودک: از روز ۲۰ نوامبر سال ۱۹۸۹، روزی که مجمع عمومی سازمان ملل متحد کنوانسیون حقوق کودک را تصویب کرد، تاکنون جهان تقریباً در تمام جنبه‌های حقوق و زندگی کودکان زیر ۱۸ سال دستاوردهای تاریخی به دست آورده است. این کنوانسیون همچنین دیدگاه جهان را به کودکان به عنوان صاحبان حقوق تغییر داده است. اکنون زمان تعهد مجدد به مفاد کنوانسیون و اهداف توسعه پایدار، همراه با افزایش تلاش‌ها جهت اطمینان از تحقق حقوق هر کودک است.

قبل از به وجودآمدن کنوانسیون، کودکان محروم اغلب به عنوان اقلام خیریه در نظر گرفته می‌شدند تا به آن‌ها آنچه برای بقا و رشد نیاز داشتند، در حداقل ممکن، داده شود. کنوانسیون این دید را تغییر داد. این امر چیزی را متبلور کرد که تا آن زمان، ملل جهان به طور کامل به آن اذعان نکرده بودند: حقوق جهانی غیر قابل تفکیک و تقسیم‌ناپذیر کودکان. این حقوق از بدو تولد با کودک عجین شده است و نمی‌توان آن را با قانون سلب کرد. کنوانسیون تأکید می‌کند که همه کودکان دارای حقوق خود هستند و برخورداری از این حقوق به نژاد، رنگ، جنسیت، زبان، مذهب، عقاید سیاسی یا سایر عقاید با منشأ ملی یا اجتماعی، ناتوانی، دارایی، تولد و یا مشابه آن‌ها وابسته نمی‌باشد. یکی از شاخص‌های پیشرفت به دست‌آمده از زمان تصویب کنوانسیون، کاهش میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال است. در طول سه دهه گذشته میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال حدود ۶۰ درصد کاهش یافته است و در هر منطقه بیش از ۴۰ درصد کاهش به ثبت رسیده است. این یک دستاورد خارق‌العاده و منحصر به فرد و گواهی بر تعهد و فداکاری دولت‌ها، جامعه مدنی و خانواده‌ها برای بقای کودکان به عنوان اولویت اصلی است. بنابراین، کاهش آن نشان‌دهنده پیشرفت در سایر زمینه‌های بقا و رشد کودک، از جمله سلامت تغذیه و آموزش مادران است (۹).

همچنین مرکز تحقیقاتی یونیسف، یک مطالعه ۳ ساله در خصوص اجرای کنوانسیون حقوق کودک (CRC) انجام داده است. یافته‌های اولیه نشان می‌دهد که روند قابل توجهی از تغییرات اجتماعی به راه افتاده است.

این مطالعه که در ۶۲ کشور جهان صورت گرفته است، عمدتاً بر اساس گزارش‌های کشورهای عضو کمیته کنوانسیون حقوق کودک و نظرات نهایی کمیته در مورد آن‌ها است. کشورهای عضو به اقداماتی کلی در جهت اجرای کنوانسیون پرداخته‌اند که این امر شامل اصلاح قانون، ایجاد مؤسسات ملی مستقل حقوق بشر برای کودکان، برنامه‌های ملی اقدام و نهادهای هماهنگ کننده، تخصیص منابع برای کودکان، مکانیسم‌های نظارت بر اجرای کنوانسیون، افزایش آگاهی و حمایت، و سنجش میزان مشارکت جامعه مدنی، از جمله کودکان در تحقق حقوق کودکان می‌شود.

یافته‌های اولیه نشان می‌دهد که اصلاح قانون، اقدامی کلی است که دولت‌های عضو بیشترین توجه را به آن داشته‌اند. حداقل در ۵۰ کشور مورد مطالعه، این کنوانسیون با انجام اصلاحاتی قانونی، از جمله اصلاح قانون اساسی، در چارچوب قانون ملی کشورها گنجانده

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

شده است. بسیاری از کشورها، به ویژه در آمریکای لاتین، قوانین جامعی در مورد حقوق کودکان به تصویب رسانده‌اند. اصلاحات قانون در طیف گسترده‌ای از موارد، از جمله حق بر سلامت، حوزه‌ای که شامل واکسیناسیون، شیردهی و مراقبت از کودکان دارای معلولیت و آسیب‌دیدگان از بلایای زیست‌محیطی است، رخ داده است.

تأسیس مؤسسات ملی مستقل حقوق بشری برای کودکان نیز از زمان لازم‌الاجراشدن کنوانسیون حقوق کودک سرعت گرفته است، گرچه نروژ و سوئد قبل از لازم‌الاجراشدن کنوانسیون دارای بازرس کودکان بودند، در حال حاضر حداقل ۶۰ نهاد از این قبیل در ۳۸ کشور در سراسر جهان وجود دارد که به عنوان کاتالیزور برای تحقق حقوق کودکان عمل می‌کنند.

توسعه مکانیسم‌های هماهنگ‌کننده مؤثر برای ارتقای تلاش‌های هماهنگ توسط نهادهای دولتی مربوطه یک چالش مهم بوده است. یافته‌های نشان می‌دهد که هماهنگی بیشتر، هم در میان وزارتخانه‌ها و هم بین سطوح دولت مورد نیاز است. برنامه‌های ملی تدوین شده‌اند، اما اغلب واقعیت چندبعدی کنوانسیون را منعکس نمی‌کنند و عموماً با تصمیمات بودجه‌ای ادغام نمی‌شوند.

تحقیقات در مورد معیار کلی تخصیص منابع در حال انجام است. ردیابی هزینه‌های عمومی برای حمایت از گروه‌های خاصی از مردم دشوار است، خواه هدف ارزیابی میزان سود آن‌ها از هزینه‌های عمومی باشد یا اینکه آیا هزینه‌های اختصاص یافته برای این گروه‌ها راهی کارآمد برای دستیابی به آن‌ها باشد. رویکرد سنتی بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی، مقایسه سطوح تخصیص منابع در حمایت از خدمات اجتماعی، در سراسر یا درون کشورها بوده است. یک گزینه ارزیابی این است که آیا قانون حمایت از یک گروه خاص به اندازه کافی منابع دارد یا خیر.

همه کشورهایی که ما بررسی کرده‌ایم فعالیت‌هایی را برای ارتقای آگاهی از کنوانسیون از طریق آموزش و ظرفیت‌سازی گروه‌های حرفه‌ای و از طریق کمپین‌هایی در مورد مسائل بهداشت عمومی مانند HIV انجام داده‌اند.

در نهایت، مطالعه ما نشان می‌دهد که چگونه کنوانسیون حقوق کودک، در مشارکت جامعه مدنی برای اجرای کنوانسیون مؤثر بوده است. یافته‌ها حاکی از آن است که متخصصان اطفال، پزشکان، پرستاران و ماماها از گروه‌های حرفه‌ای فعال در این زمینه هستند. مشارکت کودک بعد دیگری است که در چارچوب این معیار کلی به آن پرداخته می‌شود. هم تفکر و هم تمرین با توجه به مشارکت کودکان در ۱۵ سال گذشته به طور قابل توجهی تکامل یافته است. در واقع در طول ۵ سال گذشته، در میان سازمان‌های غیر دولتی، بر کیفیت مشارکت کودکان تأکید بیشتری شده است. اتحاد بین‌المللی Save the Children نمونه خوبی از رهبری یک سازمان غیر دولتی در جهت مشارکت کودکان برای اجرای کنوانسیون بوده است.

در نتیجه، اگرچه کنوانسیون حقوق کودک تنها علت تحولات مورد بحث نیست، اما نشانه‌های روشنی وجود دارد که مقامات دولتی و جامعه مدنی به تعهدات و چالش‌های مندرج در این معاهده واکنش مثبت نشان داده‌اند و تأثیر مثبتی بر آن داشته‌اند. با این حال، برای درک فرآیندهای پیچیده اجرای کنوانسیون هنوز کارهای بیشتری باید انجام شود (۱۴).

۱-۵. تعهدات کشورهای عضو کنوانسیون: مقررات کنوانسیون حقوق کودک که تعهدات کشورهای عضو در خصوص اجرای حقوق کودک را روشن می‌کند، با حق

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

کودک برای داشتن محیطی پاک و سالم نیز مرتبط است. کنوانسیون حقوق کودک بر این دیدگاه استوار است که خانواده محیط طبیعی رشد کودک است و دولت‌ها باید به مسئولیت اصلی والدین در قبال فرزند خود احترام بگذارند (ماده ۱۸ کنوانسیون حقوق کودک). با این حال، والدین تنها مسئولین ایجاد محیطی سالم برای فرزندانشان نیستند. به عبارت دقیق‌تر، در درجه اول این مسئولیت با دولت‌ها است که تمام اقدامات لازم را جهت احقاق حق کودک انجام دهند. ماده ۴ کنوانسیون حقوق کودک عموماً از کشورهای عضو می‌خواهد که تمام اقدامات لازم را برای اجرای حقوق شناخته‌شده در کنوانسیون انجام دهند، اعم از اقدامات قانونی، اداری یا سایر اقدامات که در چارچوب همکاری‌های بین‌المللی گنجانده شده است. کمیته کنوانسیون حقوق کودک اجرای اقدامات کلی را با جزئیات بیشتر توضیح داده است و بدین‌ترتیب زیرساختی جهت اجرای کنوانسیون حقوق کودک ایجاد کرده است. برای مثال تأکید می‌کند که راهبردهایی که هدفشان تضمین حقوق کودک است نباید صرفاً فهرستی از اهداف خوب باشد. آن‌ها باید شامل مواردی همچون توصیفی از فرآیند پایدار جهت احقاق حقوق کودکان، اهدافی واقعی و دست‌یافتنی، اهداف خاص، اقدامات اجرایی هدفمند و تخصیص منابع مالی و انسانی باشند، به علاوه مواد ۱۸ و ۲۷ کنوانسیون حقوق کودک، مسئولیت کشورهای عضو را، هم در شرایط عمومی و هم به صورت خاص پیش‌بینی می‌کند. کشورهای عضو موظفند به همه والدین در انجام مسئولیت‌های خود در قبال فرزندانشان کمک کنند، همانطور که گفته شد، ماده ۲۷ کشورهای عضو را ملزم می‌کند تا اقدامات مناسبی را برای کمک به والدین در اجرای این حقوق انجام دهند، از جمله کمک‌های مادی و برنامه‌های حمایتی به ویژه در مورد تغذیه، پوشاک و مسکن. به جهت معنادارشدن حقوق کودکان، دولت‌ها موظفند برای نقض این حقوق راه حل‌های مؤثری همراه با جبران خسارت ارائه دهند، با توجه به تعیین سطح و یا شکل غرامت، قابل توجه است که کمیته کنوانسیون حقوق کودک، خواستار در نظرگرفتن این موضوع است که کودکان نسبت به بزرگسالان می‌توانند آسیب‌پذیرتر از اثرات سوءاستفاده از حقوق خود باشند و این اثرات می‌تواند غیر قابل برگشت باشد و منجر به آسیب مادام‌العمر شود. به دلیل ماهیت در حال تحول و رو به رشد ظرفیت‌های کودکان، جبران خسارت باید به موقع باشد تا آسیب‌های جاری و آتی به کودک محدود شود، بنابراین زمانی که کودکان به عنوان قربانیان آلودگی محیط زیست شناسایی می‌شوند، باید اقدامات فوری توسط همه طرف‌های مربوطه جهت جلوگیری از آسیب بیشتر انجام گیرد. نحوه اجرای کنوانسیون نمی‌توانست به میزان حسن نیت کشورهای عضو واگذار شود، بنابراین برای جلوگیری از این که کنوانسیون در نهایت به یک «کنوانسیون مرده» تبدیل نشود، کنوانسیون حقوق کودک یک نهاد ویژه ایجاد کرد که وظیفه نظارت بر اجرای آن را بر عهده داشته باشد. طبق ماده ۴۴ کنوانسیون حقوق کودک، کشورهای عضو موظف‌اند گزارش‌های خود را در خصوص اقدامات صورت گرفته به منظور اجرای کنوانسیون، پیشرفت‌های انجام شده و مشکلات احتمالی که در این زمینه با آن مواجه می‌شوند به کمیته ارائه کنند (۱۵).

۲. کودکان و توسعه پایدار

۲-۱. مفهوم توسعه پایدار: این مفهوم از دهه ۱۹۸۰ به عنوان مفهوم اصلی و بنیادین در راهبرد جهانی سازمان ملل قرار گرفت. بر طبق گزارش خانم «برانت لند» در گردهمایی توسعه و محیط زیست ۱۹۸۳، مفهوم توسعه پایدار، فرایند پیشرفته‌ای است که بدون کاهش توانایی

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

نسل‌های آینده در برآوردن نیازهایشان، نیازهای نسل کنونی را تأمین می‌کند. به عبارت دیگر فراهم‌کردن فرصت زیستن برای همه و همیشه روی کره زمین است.

امروزه توسعه پایدار از اساسی‌ترین موضوعات حقوق بین‌الملل محیط زیست به شمار می‌رود و بدون تردید از آن می‌توان به عنوان اصلی‌ترین هدف تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل محیط زیست نام برد. از طرفی حقوق محیط زیست نیز ابزار مهمی برای نظارت و مدیریت توسعه پایدار است.

اهمیت توسعه پایدار در حقوق بین‌الملل محیط زیست تا حدی است که جهان شاهد تحول این شاخه حقوقی به حقوق بین‌الملل توسعه پایدار است (۵).

توسعه پایدار، شکلی از توسعه یا پیشرفت است که موجب برآوردن نیازهای نسل فعلی بشر شود بدون آنکه به توانایی نسل‌های بعدی درتأمین نیازهای خود دراین کره خاکی، لطمه زند (۱۶).

توجه به توسعه پایدار به عنوان یک هدف، در تعداد زیادی از اسناد و معاهدات بین‌المللی در خصوص محیط زیست مورد توجه قرار گرفته است. بیانیه‌های استکهلم و ریو، دستیابی به توسعه پایدار را مستلزم حفاظت از محیط زیست عنوان نموده و دستورکار ۲۱ برای توسعه نیز این دو مفهوم را از یکدیگر غیر قابل تفکیک دانسته است. دستورکار ۲۱ نیز با توجه ویژه به این هدف، علاوه بر پیشنهاد تشکیل کمیسیون توسعه پایدار، خواستار جهت‌گیری حقوق بین‌الملل محیط زیست در راستای مفهوم توسعه پایدار گردیده است. در تدوین اسناد بین‌المللی جدید در این زمینه حفاظت از محیط زیست به عنوان بخشی از فرآیند توسعه پایدار مطرح خواهد شد و ارتباط میان محیط زیست با سایر حوزه‌های زندگی انسان و روابط بین‌الملل نظیر بازرگانی و سرمایه‌گذاری هم مورد توجه قرار خواهد گرفت. مقدمه عهدنامه تغییرات اقلیمی ۱۹۹۲ تصریح می‌نماید که تمامی کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه نیاز دسترسی به منابعی دارند که برای توسعه پایدار مورد نیاز می‌باشد. همچنین به همکاری همه کشورها برای حفاظت از سامانه آب و هوا برای نسل‌های آینده تأکید ورزیده است (۵).

۲-۲. مفهوم حقوق نسل‌های آینده: حقوق نسل‌های آینده دربردارنده این مفهوم است که برای حفاظت کامل از انسان در آینده هم‌اکنون از حقوق بشر و محیط زیست در برابر تغییرات آب و هوایی حمایت و حفاظت نماییم. این حقوق در پی برقراری «عدالت بین نسلی» می‌باشد.

مفهوم حقوق نسل‌های آینده از کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲ وارد حقوق بین‌الملل محیط زیست شد. این مفهوم بر دو پایه بنا شده است. نخست: زندگی بشری و وابستگی بشر به منابع طبیعی زمین و در نتیجه وابستگی جدانشدنی تمام نسل‌ها به شرایط محیط زیست؛ دوم: انسان همواره در حال ایجاد تغییر در محیط زیست می‌باشد، در نتیجه این موضوع مطرح شد که انسان‌های نسل حاضر، تعهدی ویژه در نگهداری از سیاره زمین برای تضمین حقوق نسل‌های آینده را بر عهده دارند. بنابراین حقوق و استفاده نسل‌های آینده از این میراث ارزشمند، انسان را از استفاده بی‌رویه از محیط زیست محدود می‌سازد. این محدودیت در این حد می‌باشد که آنچه که از محیط زیست به دست ما رسیده، در محیط زیست محدود می‌سازد. این محدودیت در این حد می‌باشد که آنچه که از محیط زیست به دست ما رسیده، در آینده به صورت مناسبی تحویل نسل‌های آینده داده نشود.

مفهوم حقوق نسل‌های آینده از مفهوم توسعه پایدار نشأت می‌گیرد. نسل کنونی موظف است که استفاده خردمندانه و منطقی از محیط زیست داشته باشد. در

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

واقع سه مصداق از مفهوم حقوق نسل‌های آینده وجود دارد.

نخست: هر نسلی می‌بایست از انواع منابع محیط زیست حفاظت و حمایت نماید و این بدان معناست که آن نسل، محیط زیست اطراف خود را به نحوی منطقی و مطلوب استفاده نماید تا نسل‌های آینده هم بتوانند از این میراث ارزشمند بهره‌مند شوند؛ دوم: استفاده از محیط زیست به گونه‌ای باشد که صدمات جبران ناپذیری به آن وارد نشود؛ سوم: از میراث فرهنگی و طبیعی نیز باید همواره برای نسل آینده محافظت شود (۵).

سرانجام اینکه کودکان هیچ‌گونه نقشی در آلودگی محیط زیست و ویرانی منابع طبیعی ندارند. بهره‌برداری نسل حاضر از منابع طبیعی و مدیریت منابع زیست‌محیطی به گونه‌ای توسعه پایدار است که نسل‌های آینده نیز بتوانند از این منابع بهره‌مند گردند. امروزه کودکان در کانون برنامه‌های توسعه پایدار قرار دارند و اگر نسل حاضر نتواند نیازهای اساسی کودکان امروز یا بزرگسالان نسل آینده را تأمین نماید، آن‌ها چگونه خواهند توانست نسل‌های پس از خود را از شانس برخورداری از زندگی با منابع پایدار، بهره‌مند سازند؟ برابر آمار بیشترین میزان مرگ و میر کودکان در کشورهای آفریقایی و آسیای جنوبی است که متأسفانه همان کشورهای در حال توسعه‌اند (۱۰).

۲-۳. آموزش کودکان برای توسعه پایدار:

پژوهشگران آموزش و سازمان‌های بین‌المللی به طور مداوم بر نیاز به آموزش کودکان خردسال در توسعه پایدار و برای توسعه پایدار تأکید کرده‌اند. توسعه پایدار به عنوان برآورده‌کردن نیازهای نسل کنونی بدون به خطرانداختن توانایی نسل‌های آینده برای برآوردن نیازهای خود تعریف می‌شود.

آموزش به عنوان یک مؤلفه ضروری در راستای هدف توسعه پایدار شناخته شده است. به عنوان مثال، «دهه آموزش برای توسعه پایدار» طی دوره سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد اعلام شد تا «ارزش‌ها، فعالیت‌ها و اصولی که ذاتاً با توسعه پایدار مرتبط هستند در همه اشکال آموزش داده شوند.» اهداف این برنامه، آموزش و یادگیری و کمک به ایجاد تغییر در نگرش‌ها، رفتارها و ارزش‌ها برای تضمین آینده‌ای پایدار از نظر اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی» است. سازمان ملل متحد سه رکن وابسته به هم در توسعه پایدار را شناسایی کرده است که عبارتند از: ۱ـ رکن اجتماعی ـ فرهنگی (که به مسائل مربوط به اشتغال، حقوق بشر، برابری جنسیتی و صلح مربوط می‌شود)؛ ۲ـ رکن محیطی (مربوط به کاهش منابع طبیعی، مصرف و استفاده از منابع موجود)؛ ۳ـ رکن اقتصادی (مربوط به کاهش فقر و پاسخگویی اشاره دارد). هدف آموزش برای توسعه پایدار، تغییر جوامع و کمک به آینده‌ای پایدار به نفع نسل‌های حاضر و آینده است. این امر مستلزم کمک به افراد برای ایجاد درک دقیق و نگرش مثبت نسبت به پایداری، تفکر مسئولانه و انتقادی در مورد پیامدهای اعمال و عملکردهای روزانه خود می‌باشد (۱۷).

به دلیل پیچیدگی‌های اجتماعی و رفتاری جوامع امروز، به خصوص در کشورهای در حال توسعه و شرایط در حال گذار از سنتی به مدرنیته، نگاه سنتی به کودکان هنوز غالب است (۱۸)، تغییر آن نیازمند برنامه و گذر زمان است.

۳. قطع‌نامه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در خصوص «احقاق حقوق کودکان از طریق محیط زیست سالم»: وقتی بدانیم که سطح آگاهی فرزندانمان نسبت به مسائل و ارزش‌های محیط زیستی چقدر به سلامت و بهداشت آن‌ها پیوند خورده، آن وقت است که اراده ما برای آموزش و توانمندسازی کودکان در زمینه محیط زیست تقویت خواهد شد. طبق گزارش یونسکو،

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

هر ساله بیش از یک میلیون و هفتصد هزار کودک زیر پنج سال جان خود را در نتیجه قرارگرفتن در معرض آسیب‌های زیست‌محیطی قابل اجتناب از دست می‌دهند، در حالی که دوازده میلیون کودک در کشورهای در حال توسعه، آسیب دائمی مغزی را به دلیل مسمومیت با سرب تجربه می‌کنند و تقریباً هشتاد و پنج میلیون کودک در سرتاسر جهان در شرایط خطرناک قرار دارند (۱۹).

کودکان بیشتر از دیگر گروه‌ها در معرض آسیب‌های محیطی قرار دارند و این امر موجب بروز بیماری، ناتوانی و مرگ و میر زودرس در طول زندگی آن‌ها می‌شود. به علاوه، آن‌ها مجبورند عواقب فاجعه‌بار بحران آب و هوا و از بین‌رفتن تنوع زیستی را متحمل شوند.

شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در راستای تقویت مجموعه قوانین حقوق کودک و با تأکید بر حق برخورداری کودک از محیط زیست سالم، قطع‌نامه‌ای تاریخی به تصویب رسانده که در آن اهمیت آموزش‌های محیط زیستی به عنوان یک ابزار اساسی مورد توجه قرار گرفته است. قطع‌نامه «احقاق حقوق کودکان از طریق محیط زیست سالم» که در چهل و پنجمین جلسه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد به تصویب رسیده است، از کشورها می‌خواهد اقدامات لازم برای تضمین حقوق کودکان و نسل‌های آینده در برابر آسیب‌های محیط زیستی را دنبال نمایند. این درخواست شامل توجه به «حق برخورداری از محیط زیست سالم» در قوانین و سیاست‌های ملی و «اطمینان از منافع کودک در تصمیم گیری‌های محیط زیستی» می‌شود.

قطع‌نامه شورا از دولت‌ها می‌خواهد با در نظرگرفتن مسائل محیط زیستی، از جمله تغییرات اقلیمی، در آموزش و پرورش، شرایطی فراهم آورند که درک و احترام کودکان نسبت به محیط طبیعی بیشتر و بدین ترتیب برای تصمیم‌گیری در آینده آماده شوند. به نوعی این قطع‌نامه ماده (۱)۲۹ کنوانسیون حقوق کودک در رابطه با اهداف آموزش را تقویت می‌کند که بر اساس آن آموزش کودک باید «احترام به محیط طبیعی را در او ایجاد نماید.» به علاوه، قطع‌نامه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد بر آموزش معلمان تأکید نموده تا آن‌ها نیز به نوبه خود بتوانند به طور مؤثر در مورد مسائل و چالش‌های محیط زیستی آموزش دهند.

مسلماً محیط زیست مقوله‌ای است در ارتباط تنگاتنگ با تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی ـ فرهنگی زندگی انسان، بدین‌ترتیب برخوداری از یک جامعه دغدغه‌مند برای حفظ محیط زیست، بسیار حائز اهمیت است و لازمه داشتن چنین جامعه‌ای، آموزش محیط زیستی کودکان از پایه است تا با اهمیت این موضوع آشنا شوند و به عنوان تصمیم‌گیران آینده، مسیر اشتباهی در پیش نگیرند (۲۰).

بحث و نتیجه‌گیری

شرایط محیطی مبنایی برای حقوق کودک است و از این تصور شروع می‌شود که موجودات در حال رشد، مانند هر موجود طبیعی دیگری، برای بقا و رشد نیاز به زیستگاه مناسب دارند. داده‌های ارائه‌شده نشان می‌دهد که تخریب محیط زیست در حال حاضر در حال وقوع است و آسیب‌های جبران‌ناپذیری به زندگی کودکان وارد می‌کند و حقوق آن‌ها را تضییع می‌نماید. با تصویب کنوانسیون حقوق کودک، دولت‌ها متعهد شدند تا از حداکثر میزان منابع موجود خود که مستلزم کاهش تدریجی و در نهایت حذف خطرات زیست‌محیطی به منظور حمایت از حق زندگی و در نتیجه اجرای کلیه حقوق کودکان است، استفاده نمایند. آنچه که اکنون مهم به نظر می‌رسد، این واقعیت است که یک ابزار مهم جهانی وجود ندارد که صریحاً حقوق بشر و حق کودک برای داشتن محیطی پاک را به رسمیت بشناسد. خطرات زیست‌محیطی مانند

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

تغییرات آب و هوایی گسترده هستند و از مرزهای ملی فراتر می‌روند، بنابراین جهانی‌بودن این خطرات مستلزم مکانیسم‌های نظارتی جهانی و اقدام در همه سطوح است، در نتیجه سرمایه‌گذاری در مداخلات محیطی برای بهبود شرایط زندگی کودکان، پیشرفت‌های قابل توجهی حاصل شده است، اما باید زمینه قانونی روشنی برای حقوق محیط زیست کودکان ایجاد شود، به ویژه با توجه به خطرات نوظهور زیست‌محیطی مانند حجم فزاینده زباله‌های الکترونیکی. کمیته حقوق کودک با هدف تقویت درک عمیق‌تر از محتویات و مفاهیم کنوانسیون حقوق کودک با توجه به مسائل زیست‌محیطی روز، بحث عمومی سال ۲۰۱۶ خود را به موضوع حقوق کودکان و محیط زیست اختصاص داد. کمیته با تأیید اینکه تأثیر آسیب‌های زیست‌محیطی بر سلامت کودکان امری شناخته شده است، بیان می‌کند که علیرغم وجود ارتباط صریح ثابت شده میان آسیب زیست‌محیطی و نقض حقوق کودک، درک رابطه بین حقوق کودکان و محیط زیست هنوز در مراحل اولیه است. با این حال، جدای از یادآوری و شفاف‌سازی برخی جزئیات در مورد تعهدات کشورهای عضو و اعلام آخرین اعداد (به عنوان مثال در مورد جان کودکان از دست‌رفته به دلیل خطرات زیست‌محیطی)، کمیته نتوانست قدمی به جلو بردارد و برای تهیه پیش‌نویس سند جدیدی که صریحاً حق کودک برای داشتن محیطی پاک را به رسمیت می‌شناسد، درخواست داد. در عوض، فقط قول داد که «گام‌های کافی بیشتر» را در نظر بگیرد. با توجه به وضعیت محیط زیست امروز و چشم‌انداز منابع طبیعی زمین برای آینده، وابستگی متقابل حقوق اساسی کودک و محیط زیست پاک و به ویژه حساسیت ویژه کودکان در مواجهه با محیط زیست، به رسمیت‌شناختن حق کودک برای داشتن محیط زیست پاک می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. عدم اتخاذ تدابیر کارآمد برای محافظت از کودکان در برابر علل قابل پیشگیری مرگ و بیماری، به شدت نقض حقوق آن‌هاست. متأسفانه کسانی که واقعاً قدرت تصمیم‌گیری دارند، به این موضوع اهمیت نمی‌دهند. در دنیای امروزی که از نظر اخلاقی دچار انحطاط شده، زندگی، سلامتی و آینده کلی بشریت برای منفعت معامله می‌شود و توسل به وجدان اکثریت مردم هیچ فایده‌ای ندارد. هزینه‌های آسیب زیست‌محیطی به زندگی کودکان بسیار زیاد است. بنابراین شاید محاسبات صرفه اقتصادی می‌تواند انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در حفاظت از محیط زیست باشد.

آنچه در اسناد بین‌الملل خاصه در کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ آمده است بعضاً تصریحی و بعضاً تلویحی حمایت ارزشمندی از حق کودکان بر محیط زیست سالم را تبیین می‌نماید. کشورها باید حقوق داخلی خود را در این مسیر توسعه دهند. در ایران تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ نمونه ارزشمندی از توجه به این مهم است.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تضاد منافع

نویسنده هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده است.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

References

1. Jalalian A. International environmental law. First vol. 2nd ed. Tehran: Justice Publications; 2022. [Persian]

2. Jalalian A, Shahbazi M. Environment and its relationship with human rights. National Social Development Conference; 2017. [Persian]

3. Moradi H. International environmental law. 3rd ed. Tehran: Mizan Publishing; 2018. [Persian]

4. Mashhadi A. Terminology of environmental law. 1st ed. Tehran: Khorsandi Publications; 2010. [Persian]

5. Ansarian M. Environmental rights. 3rd ed. Tehran: Payam Noor University Press; 2018. [Persian]

6. Poorhashemi SA, Arghand B. International environmental law. 3rd ed. Tehran: Justice Publications; 2018. [Persian]

7. Convention on the Rights of the Child U.N. General Assembly Document A/RES/44/25 with Annex. 1989.

8. Omidi MR. Convention on the Rights of the Child and Iran's Conditional Rights. 1st ed. Tehran: Homaye Danesh Publications; 2006. [Persian]

9. UNICEF. For every child, every right The Convention on the Rights of the Child at a crossroads. New York: Published by UNICEF; 2019.

10. Lashkari A. Protecting children's rights and maintaining a healthy environment. Environmental Law Quarterly. 2017; 3(1): 48-59. [Persian]

11. Todres J. Emerging Limitations on the Rights of the Child: The U.N. Convention on the Rights of the Child and Its Early Case Law. Georgia State University College of Law Reading Room; 1998.

12. Edwards H, Wellesley L. Healthy Air for Every Child: A Call for National Action. New York: Published by UNICEF; 2018.

13. Curry E. Water Scarcity and the Recognition of the Human Right to Safe Freshwater. Northwestern Journal of International Human Rights. 2010; 9(1): 102-121.

14. Santos Pais M, Bissell S. Overview and implementation of the UN Convention on the Rights of the Child. 2006. Available at: http://www.thelancet.com.

15. Radina A. The Child's Right to a Clean Environment. 22th International Scientific Conference on Economic and Social Development - Legal Challenges of Modern World; 2017.

16. Jalalian A, Sargazi A. The role of jurisprudence in the development of environmental law. The Second National Conference on New Researches in Management and Law; 2017. [Persian]

17. Bautista A, Moreno-Núñez A, Ng SC, Bull R. Preschool educators' interactions with children about sustainable development: Planned and incidental conversations. International Journal of Early Childhood. 2018; 50(1): 15-32.

18. Jalalian A, Sokhan Latif Y. The role of the Human Rights Commission in the realization of children's rights in developing countries. The Monthly Journal of New Achievements in Humanities Studies. 2018; 2(17): 116-132. [Persian]

19. Pegram J. Human Rights Council discusses children's environmental rights: what we learned. 2020. Available at: https://www.childrenvironment.org.

20. Ghazi H. Children's rights and the importance of environmental education. 2019. Available at: http://www.cheeco.org.

[Downloaded from childrightsjournal.ir on 2026-11-18]

این مجله تابع سیاست دسترسی باز از نوع CC BY-NC 4.0 می‌باشد.